

Σπουδές στο γαλανόμαυρο

φασίστες και παρακρατικοί στην κοιτίδα της δημοκρατίας

Όπως θα θυμάστε, πριν την επανεμφάνισή της στο προηγούμενο τεύχος, η στήλη του περιοδικού που άκουγε στο όνομα «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» είχε πάψει να εμφανίζεται για ένα περίπου έτος. Η τελευταία της εμφάνιση είχε γίνει τον Μάιο του 2015. Εκεί κλείναμε το ζήτημα του κατοχικού λιμού στην Αθήνα, γκρινιάζαμε κοσμίως για το πόσες δουλειές έχουμε να κάνουμε και προαναγγέλαμε σύντομη παύση εργασιών.¹

Έκτοτε, οι κρούσεις από αναγνώστες, φίλους και σύντροφους υπήρξαν συχνές και παρεμφερούς περιεχομένου: «πότε θα ξαναρχίσει το γαλανόμαυρο»; Η αλήθεια είναι ότι όλοι εμείς που ασχολούμασταν με αυτό το θέμα από το 2009 και μετά... συγκινηθήκαμε κάπως από αυτή την επίδειξη ενδιαφέροντος. Καθώς οι κρούσεις συνεχίζονταν, ψελλίζαμε κάτι περί φόρτου εργασίας, κάτι περί δυσκολίας και πηγαίναμε παρακάτω.

Αλλά τα περί φόρτου εργασίας – το νιώθαμε αν δεν το ξέραμε – ήταν απλά προφάσεις. Στην πραγματικότητα, η παύση των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο» και η αναγκαιότητα επανέναρξής τους έχουν να κάνουν με ζητήματα πολύ πιο σύνθετα από τον φόρτο εργασίας των συντελεστών του. Στους μήνες της αγρανάπαυσης συζητήσαμε αρκετά για αυτά τα ζητήματα και θα θέλαμε τώρα να σας γνωστοποιήσουμε τα συμπεράσματα.

Γιατί σταμάτησε το γαλανόμαυρο και γιατί πρέπει να ξαναρχίσει

1. Τι είναι η ιστορία - η 8^η θέση του Μπένγιαμιν

Αυτό αμέσως από κάτω είναι το πρώτο μισό της θέσης VIII από τις «Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας» του Βάλτερ Μπένγιαμιν. Συνιστούμε προσεκτική ανάγνωση:

Η παράδοση των καταπιεσμένων μας διδάσκει ότι η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» στην οποία ζούμε είναι ο κανόνας. Θα πρέπει να φτάσουμε σε μια σύλληψη της ιστορίας που να ανταποκρίνεται σε αυτή την κατάσταση. Τότε θα είναι οφθαλμοφανές το χρέος μας, να προκαλέσουμε ως συμβάν την αληθινή κατάσταση έκτακτης ανάγκης: κάτι που θα ενισχύσει και τη θέση μας έναντι του φασισμού.²

Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, που τα έγραφε αυτά, ήταν Εβραίος, άνδρας, Γερμανός, διανοούμενος, μεσαία τάξη, ευαίσθητος δέκτης κοινωνικών δονήσεων και άλλα τέτοια. Επίσης ήταν και κυνηγημένος: γιατί, πρέπει να ξέρουμε, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν ζούσε σε τρομερούς καιρούς. Η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» στην οποία ζούσε ο ίδιος και οι σύγχρονοί του, έχει μείνει στην ιστορία ως ο ορισμός της «κατάστασης έκτακτης ανάγκης». Συγκεκριμένα, αυτές οι γραμμές γράφτηκαν κάπου μεταξύ του 1939 και του 1940, καθώς οι ναζιστές κατακτούσαν στρατιωτικά ολόκληρη την ηπειρωτική Ευρώπη. Ο Μπένγιαμιν έγραφε καθώς κινούνταν κυνηγημένος προς τα δυτικά προσπαθώντας να διαφύγει στις ΗΠΑ. Τελικά ως γνωστόν, αυτοκτόνησε για να αποφύγει τον εγκλεισμό σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

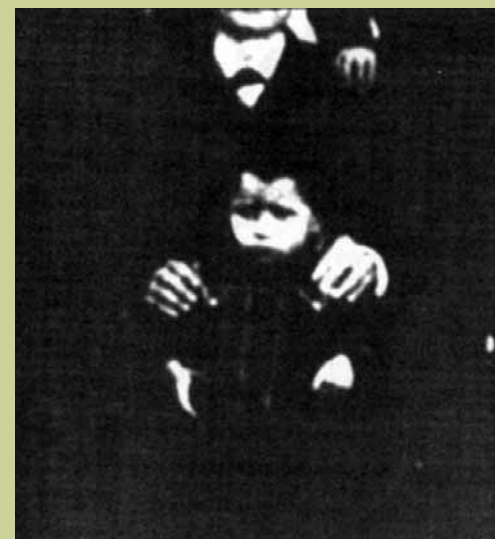
Κάπως άσχετα όλα αυτά με το «τι είναι η ιστορία». Απαραίτητα από την άλλη για να καταλάβει κανείς το παράδοξο της γνώμης του Μπένγιαμιν για την ιστορία. Προσέξτε: ο Μπένγιαμιν ζούσε την κατ' εξοχήν «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», η οποία τελικά κατέληξε στη φυσική του εξόντωση. Αλλά η γνώμη του ήταν ότι αυτές τις «εξαιρετικές καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης» πρέπει να τις απογυμνώσουμε από τον εξαιρετικό χαρακτήρα τους. Όχι να εκπλησσομάστε υποστηρίζοντας ότι ο ναζισμός είναι κάτι εντελώς εξαιρετικό και ανεπανάληπτο, αλλά να αναδείξουμε τις σχέσεις του με τα προηγούμενα, ώστε να αναδείξουμε ότι η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι μία και διαρκής. Ότι η ανθρώπινη ιστορία υπό το καπιταλιστικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης είναι μια διαρκής «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», δηλαδή άμετρης βίας, κρατικής κινητοποίησης, οργανωμένης εξόντωσης.

Το δεύτερο σημαντικό που βρίσκουμε εδώ είναι εκείνο το «μια σύλληψη της ιστορίας που να ανταποκρίνεται σε αυτή την κατάσταση». Αυτή η «ιστορία» που θα αναδεικνύει την μονιμότητα της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης είναι μια ιστορία η οποία λείπει, απομένει να γραφτεί. Ταυτόχρονα, αυτή η ιδέα μας δείχνει ότι η ιστορία δεν είναι μία, αλλά πολλές. Γράφεται αναλόγως των αναγκών και βασικά αναλόγως της οπτικής γωνίας και των συλλογικών συμφερόντων που εκφράζει.

Το δεύτερο μισό της θέσης VIII πήγαινε ως εξής (και πάλι συνιστάται προσεκτική ανάγνωση):

Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι οι αντίπαλοι του φασισμού τον μάχονται εν ονόματι της προόδου ως ιστορικού κανόνα. [Όμως] το να εκπλησσομάται κανείς που τα πράγματα που βιώνουμε είναι «ακόμη» δυνατά τον 20^ο αιώνα δεν έχει τίποτε το φιλοσοφικό. Δεν είναι μια έκπληξη που αποτελεί την αφετηρία μιας γνώσης, εκτός και αν πρόκειται για τη γνώση ότι δεν είναι έγκυρη η παράσταση της ιστορίας που τη γεννά.

Η αλήθεια είναι ότι δεν ξεκινήσαμε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» επειδή μας είχε πείσει ο Μπένγιαμιν. Εκείνο που συνέβη στην πραγματικότητα ήταν το ανάποδο: Ανακαλύψαμε τον Μπένγιαμιν καθώς επεξεργαζόμασταν τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο». Και δεν θα μπορούσαμε να καταλάβουμε τη θέση VIII

Ο Μήτσος ο Παπάς Baby

Ο Μήτσος ο Παπάς, πράκτορας των ελληνικών υπηρεσιών ασφαλείας στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου, σε νεαρή ηλικία. Η πρώτη θέση του Γαλανόμαυρου ήταν ότι το ελληνικό παρακράτος δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει τον εσωτερικό εχθρό και τις «νέες χώρες» που προσαρτήθηκαν με τους βαλκανικούς πολέμους ως αποικίες.

δίχως την εμπειρία των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο». Η εμπειρία της ενασχόλησής μας με την ιστορία του ελληνικού κράτους ξεκίνησε σε καιρούς τρομερούς που επίσης ήταν καιροί διαρκούς έκπληξης. Βέβαια, σήμερα κανείς δεν το παραδέχεται, αλλά τα χρόνια από το 2009 και μετά ήταν χρόνια διαρκών εκπλήξεων: η μικρή παρακρατική οργάνωση σαλεμένων ναζιστών που ξάφνου βρέθηκε να τσιμπάει κοντά 10% των ψήφων στις βουλευτικές εκλογές ήταν η πιο εντυπωσιακή από δαύτες, αλλά δεν ήταν μόνη της. Δίπλα βρίσκουμε πληθώρα φαινομενικά άσχετων αλλά εκπληκτικών γεγονότων, όπως την ανακάλυψη της «Ανατολικής Μεσογείου» και των εκεί συμφερόντων του ελληνικού κράτους, τη μείωση του βασικού μισθού, την αφήγηση περί χρέους και Γερμανών, τα δουνουτού εκουτού και λοιπά ανεξιχνίαστα ακρωνύμια, την επιταχυνόμενη διάλυση της Μέσης Ανατολής, τις ελπίδες περί «αυθόρμητης κοινωνικής επανάστασης» που πρώτα ξεβράστηκαν στην πλατεία Συντάγματος και έπειτα στην κάλπη ως ψήφος στο Σύριζα και πάει λέγοντας, τα ξέρουμε.

Αυτή η κοσμογονία (γιατί περί τέτοιας πρόκειται) βρήκε τους πάντες απροετοίμαστους. Βέβαια, όλα έγιναν όπως πρόσταζε το πνεύμα των καιρών – δηλαδή τα στόματα που έμειναν ανοιχτά από την έκπληξη δεν ήταν με τον τρόπο της βουβαμάρας, αλλά με τον τρόπο της κομμένης κεφαλής: κατά τα άλλα όμως, η βουβή αμηχανία που θα περίμενε κανείς από αξιοπρεπείς ανθρώπους και η ασυνάρτητη φλυαρία που προέκυψε τελικά από την ελληνική κοινωνία των «λαϊκών συνελεύσεων» δεν είναι τόσο διαφορετικές όσο φαίνεται με την πρώτη ματιά. Πίσω τους βρίσκονται και ακόμη βρίσκεται το πρόβλημα του Μπένγιαμιν: η ελληνική κοινωνία έμεινε με το στόμα ανοιχτό γιατί οι παραστάσεις της για την ιστορία... «δεν ήταν έγκυρες», μια διατύπωση που θέτει το ζήτημα υπερβολικά κοσμίως για τα γούστα μας, κατά τα άλλα όμως είναι ακριβής.

Τελικά, όταν κάποια στιγμή αξιωθήκαμε και εμείς οι άσχετοι να διαβάσουμε τη γνώμη του Μπενγιαμιν για το τι είναι ιστορία, είχαμε ήδη ασχοληθεί με το ζήτημα αρκετά ώστε να μείνουμε με την ευχάριστη αίσθηση που δημιουργείται όταν κάποιος άλλος βρίσκει τα λόγια για να πει εκείνο που θα ήθελες να πεις εσύ αλλά δεν μπορούσες. Η ιστορία δεν είναι τα «γεγονότα του παρελθόντος»· η ιστορία είναι γραπτά και ιδέες που διαμορφώνονται από σημερινές (και ταξικές) οπτικές γωνίες και υπηρετούν σημερινούς (και ταξικούς) σκοπούς. Αλλά αυτή η γραπτή παραγωγή είναι σημαντική. Γιατί το πώς και πόσο καταλαβαίνουμε τον κόσμο μας εξαρτάται άμεσα από το πώς και πόσο καταλαβαίνουμε την ιστορία αυτού του κόσμου. Αρα κάθε ιστορική γραφή είναι πολιτική και ταξική. Η ιστορία, ακριβέστερα η γραφή της ιστορίας, δεν μπορεί να ξεφύγει από την ταξική πολιτική.

Ξεκινήσαμε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» δίχως να τα έχουμε συνειδητοποιήσει όλα αυτά. Αρχικά νομίζαμε ότι θα ανακαλύψουμε την «αλήθεια για το παρελθόν». Γρήγορα όμως καταλάβαμε ότι την αλήθεια την ξέρουν πολλοί και ότι η δουλειά μας είχε περισσότερο να κάνει με το πώς χρησιμοποιούσαμε τις αλήθειες, με το πόσους πείθαμε σχετικά, με το ποιες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας και ποια ιστορική συγκυρία υποδεχόταν τα λεγόμενά μας... Και βασικά: η χρησιμότητα και η εγκυρότητα της δουλειάς μας ήταν – είτε το πιστεύετε είτε όχι – άμεσα εξαρτημένη από το κατά πόσο μπορούσε να βρει σημερινές πολιτικές εφαρμογές. Από το κατά πόσο μπορούσε να οδηγήσει σε έγκυρες πολιτικές στρατηγικές. Από το κατά πόσο μπορούσε να παράξει συνθήματα με καλή ομοιοκαταληξία.

Παράξενο αυτό για μια δουλειά ιστορίας, ε; Κι όμως, όχι μόνο η δική μας, αλλά κάθε ιστορική δουλειά κρίνεται με τα ίδια ακριβώς κριτήρια! Το καλύτερο σχετικό παράδειγμα είναι η ελληνική ιστορία που γράφτηκε από το 1975 και μετά. Πρόκειται ακριβώς για την ιστορία που μας άφησε με το στόμα ανοιχτό το 2009... γιατί «δεν ήταν έγκυρη». Και για να μην αφήσουμε τους ευφημισμούς του ευγενέστατου Μπένγιαμιν να μπουν στο δρόμο μιας καλής ευκαιρίας για χριστοπαναγίες, θα δώσουμε ορισμένα δείγματα για να καταλάβετε περί τίνος πρόκειται.

2. Στα άδυτα της σκέψης του Κωνσταντίνου Τσουκαλά

Ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς έκανε το διδακτορικό του στο Παρίσι υπό την επίβλεψη του Νίκου Σβωρόνιου. Το αποτέλεσμα εκδόθηκε στα ελληνικά το 1979 με τίτλο *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή: Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*. Το γενικό νόημα ήταν ότι η ελληνική περίπτωση ήταν «διαίτερη». Οι Έλληνες, έλεγε ο Τσουκαλάς, διέπονται από αταξιστικές ιδεολογίες αυτοαποσχόλησης, δηλαδή θέλουν όλοι να μορφωθούν και να διοριστούν στο δημόσιο. Γι' αυτό και κάθε ελληνική οικογένεια από την «απελευθέρωση» του 1830 και μετά, έκανε το σκατό της παξιμάδι για να «σπουδάσει» ένα τουλάχιστον παιδί στο πανεπιστήμιο. Από την απόκτηση του πτυχίου και μετά, το «πελατειακό κράτος» αναλάμβανε τον διορισμό και η οικογένεια που είχε κάνει το σκατό παξιμάδι αποκτούσε πάτημα στο κράτος μέσω του μορφωμένου τέκνου.

Προφανώς αυτή η εικόνα είναι μια εικόνα κατάλληλη για την εποχή της δημοσίευσης του βιβλίου του Τσουκαλά. Τα «μορφωμένα τέκνα» των φτωχών οικογενειών είναι οι αριστεροί που το 1979 ετοιμαζόταν για την κατάληψη του κράτους μέσω της πραγματικής «πρώτης φοράς αριστερά», δηλαδή του ΠΑΣΟΚ. Η εικόνα που δημιουργείται είναι η εικόνα της εθνικής ενότητας που απαιτούνταν για την δεκαετία του '80. Ήταν η εικόνα μιας κοινωνίας όπου η ταξική κινητικότητα είναι απολύτως ελεύθερη, μιας καπιταλιστικής κοινωνίας όπου στην ουσία δεν υπάρχουν κοινωνικές τάξεις. Αυτό το μεγαλειώδες επίτευγμα είχε έρθει εις πέρας μόνο στη νότιο βαλκανική, προφανώς λόγω των «ιδιόμορφων» ιδεολογιών του ελληνικού λαού και της κάποιας καλοσύνης που χαρακτηρίζει το «πελατειακό κράτος».

Όπως καταλαβαίνετε, το βιβλίο του Τσουκαλά είναι από τα σημαντικότερα βιβλία της ελληνικής ιστοριογραφίας. Όχι λόγω της ιστοριογραφικής του αξίας: οι ερμηνείες είναι βλακώδεις και τα πραγματολογικά στοιχεία είναι ψεύτικα. Αλλά λόγω της αξίας του ως πολιτική και ιδεολογία: η εικόνα της αταξικής καπιταλιστικής κοινωνίας ήταν η εικόνα που απαιτούνταν το 1979, η εικόνα που ανταποκρινόταν στις πραγματικές κρατικές και κοινωνικές τάσεις της εποχής. Αυτό το ιστοριογραφικό επίτευγμα του Τσουκαλά είναι που, μαζί με άλλα ανάλογα, έγινε μουσεία και μνημεία, ντοκιμαντέρ, σχολικές εορτές και επιστημονικές μελέτες και τελικά οργάνωσε τη βάση των ελληνικών ιδεολογιών από το 1979 και μετά. Δηλαδή, για να το πούμε με την πρέπουσα έμφαση, όλοι μας, ακόμη και αν δεν το ξέραμε, ειδικά αν δεν το ξέραμε, μεγαλώσαμε στον κόσμο του Τσουκαλά και των ομοίων του: ζούσαμε και καταλαβαίναμε τον κόσμο μουσκεμένοι από τα υγρά της αριστερής σκέψης. Είναι άλλωστε γι' αυτή τη συνολική προσφορά που ο Τσουκαλάς κατάλαβε προσφάτως την πρώτη θέση στο ψηφοδέλτιο επικρατείας του Σύριζα.

Ε ναι, αυτό είναι η ιστορία, όπως θα λέγαμε και στην προηγούμενη ενότητα. Όπως όμως διαπίστωσε ο Μπένγιαμιν, αν η ιστορία μπορεί να κατασκευάζει κόσμους, η πραγματικότητα της διαρκούς έκτακτης ανάγκης μπορεί να τους γκρεμίζει. Ευτυχώς για τους εδώ σκοπούς μας, τα «συμπεράσματα» του βιβλίου του Τσουκαλά διέθεταν μια τελευταία παράγραφο εξαιρετικά διαφωτιστική όσον αφορά το τμήμα που έπρεπε να πληρώσει όποιος υιοθετούσε την Τσουκαλική ιστορία:

Μπανανία με φουστανέλες

Ο Αλέξανδρος Παπάγος και ο Ναύαρχος Δημήτρης Οικονόμου το πρωί της διοργάνωσης του πραξικοπήματος του στρατηγού Κονδύλη, ετοιμάζονται να απαγάγουν τον πρωθυπουργό. Οι ίδιοι ήταν οι συγγραφείς της έκθεσης «η Θέση της Ελλάδος σε περίπτωση αγγλοϊταλικού πολέμου». Η δεύτερη θέση του Γαλανόμαυρου ήταν η συνέχεια των κρατικών σκοπών πέρα από τις «αλλαγές πολιτεύματος», ειδικά όταν πρόκειται για σκοπούς εξωτερικού

Φασίστες στον ελληνικό μεσοπόλεμο

Ο «Ριζοσπάστης» επιδεικνύει λάφυρα από τη φασιστική επίθεση που δέχθηκε τον Οκτώβριο του 1934. Η τρίτη θέση του Γαλανόμαυρου ήταν ότι η συνέχεια του κράτους εκφράζεται τόσο ως συνέχεια σκοπών, όσο και ως συνέχεια προσώπων. Ο γαλαξίας των φασιστικών οργανώσεων του μεσοπολέμου, όχι μόνο δεν ήταν άνευ σημασίας, αλλά στελέχη του κατέληξαν να ηγούνται του ελληνικού κράτους.

(...) στο πολιτικό επίπεδο, η περίοδος ανάμεσα στους δύο πολέμους χαρακτηρίζεται από μια σειρά εξαιρετικών φαινομένων: μόνη ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες η Ελλάδα των ετών 1920-1936 χαρακτηρίζεται από τον περιθωριακό χαρακτήρα ή και από την ανυπαρξία μαζικών κινημάτων φασιστικών ή διαμφισβητικών, ρεφορμιστικών, σοσιαλιστικών ή επαναστατικών. Το Κομμουνιστικό Κόμμα παραμένει ανίσχυρο, το Σοσιαλιστικό Κόμμα ανύπαρκτο, και, αντίθετα μ' όλες τις γειτονικές χώρες, δεν εμφανίζεται ποτέ σοβαρό και ευρύ αγροτικό κίνημα. Τέλος, αν ο φασισμός εγκαθιδρύθηκε στην Ελλάδα το 1936, ποτέ δεν θεμελιώθηκε σε μαζικό λαϊκό κίνημα. (...) Οι έρευνες που θα γίνουν [για την περίοδο μετά το 1922] θα πρέπει να λάβουν υπ' όψη τους τις συνέπειες μιας εντελώς εξαιρετικής ταξικής συγκρότησης, που μέσω μιας σειράς από ιδεολογικές και θεσμικές «βαρύτητες» διατηρούνται συχνά μέχρι τις μέρες μας.³

Όντως «οι έρευνες» έλαβαν μια χαρά υπ' όψη την «εντελώς εξαιρετική ταξική συγκρότηση» της ελληνικής κοινωνίας. Η αταξική καπιταλιστική κοινωνία έγινε η βάση της αριστερής ιστοριογραφίας. Και η αριστερή ιστοριογραφία, αυτό το σχισμένο μίγμα πατριωτισμού, εθνικής ενότητας, οργάνωσης της ανυπαρξίας της εργατικής τάξης και αλληπαλλήλων παραχαράξεων, έγινε η επίσημη εθνική ιστοριογραφία του ελληνικού κράτους.

Όπως όμως αντιλαμβάνεται ο προσεκτικός αναγνώστης, το είδος της ιστορίας του Τσουκαλά, πήγαινε πακέτο με ένα σημαντικότερο υπόλοιπο. Στα τέλη της δεκαετίας του '70 αυτό το υπόλοιπο φάνταζε τόσο αμελητέο που μπορούσε ακόμη και να ανακοινώνεται ευθαρσώς. Όπως λοιπόν ανακοινώνει ο Τσουκαλάς κλείνοντας ένα βιβλίο εξακοσίων σελίδων, η ιστορία της εθνικής συμφιλίωσης που γράφτηκε από το 1980 και μετά (οι «μελλοντικές έρευνες»...) χρειαζόταν να απαλείψει κάθε μνήμη κοινωνικής σύγκρουσης. Αυτά σε μια χώρα όπου ο εξωτερικός πόλεμος διαδεχόταν ακατάπαυστα τον εσωτερικό για πενήντα περίπου χρόνια· στη μοναδική χώρα του «δυτικού κόσμου» όπου ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος δεν τελείωσε το 1945, αλλά συνεχίστηκε ως εμφύλιος για άλλα πέντε χρόνια, έως το 1950.

Ξαναλέμε: αυτό το τίμημα ήταν ανεπαίσθητο έως το 2009. Οι μεγαλύτεροι από εμάς μπορούν να το πιστοποιήσουν: από το 1980 και μετά ζήσαμε ομαλά και απρόσκοπτα σε μια χώρα όπου δεν υπήρχαν φασίστες, πόλεμοι, κοινωνικές τάξεις, επεκτατικό κράτος και εξωτερικοί εχθροί. Οι ζωές των «νεοελλήνων» αποτελούνταν από μεσαία τάξη, πτυχία και διορισμούς στο δημόσιο, ή εν πάση περιπτώσει κλιματιζόμενο γραφείο· και αν περίσσευε και κανείς από αυτό το θριαμβευτικό αφήγημα, ε, κακό του κεφλιού του, θα έπρεπε να ντρέπεται! Πιθανόν, αφού δεν είχε πτυχίο και διορισμό, να μην ήταν καν Έλληνας! Και όντως, από κάποιο σημείο και μετά, ήταν μετανάστης εργάτης.

Στην πραγματικότητα, όλα αυτά ήταν μάλλον ευχάριστα και πάντως λειτουργικά. Κάθε κοινωνία χρειάζεται αφηγήματα συνοχής, τρόπους για να αντέχει ο ένας τον άλλο. Η αριστερή ιστορία ήταν ένα τέτοιο αφήγημα. Και κράτησε όσο κράτησε. Τελικά όμως, όπως ξέρουμε καλά τώρα πια, κατέρρευσε από το 2009 και μετά, και συνεχίζει να καταρρέει γύρω μας σήμερα. Είναι αυτή η κατάρρευση των βασικών μας ιδεών για τον κόσμο που μας άφησε με ανοιχτό το στόμα. Γιατί η παράστασή μας για την ιστορία «δεν ήταν έγκυρη». Ακριβέστερα, ήταν για πέταμα στον σκουπιδοτενεκέ και να 'χουν κι απεργία οι σκουπιδιάρηδες.

Είναι σε αυτή τη συγκυρία κατάρρευσης που ξεκινήσαμε να δουλεύουμε για τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο».

3. Τι ακριβώς κάνουμε στις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο»

Το θέμα των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο» ήταν η ιστορία του φασισμού και των φασιστών στην Ελλάδα. Αυτό το θέμα θα μπορούσε να έχει προκύψει από «θεωρητικούς» – ή καλύτερα στρατηγικούς – δρόμους: ας πούμε διαβάει κανείς την τελευταία παράγραφο του Τσουκαλά και αμέσως ανακαλύπτει ότι η απουσία του φασισμού είναι από τα βασικά συμπεράσματα και ταυτόχρονα η αιχλή της πτέρνας της αριστερής ιστοριογραφίας, οπότε ξεκινά να ασχολείται με την ιστορία του φασισμού. Στην πραγματικότητα βέβαια, όταν ξεκινούσαμε ήμασταν απολύτως ανίκανοι για τέτοιες σκέψεις. Μας καθοδηγούσαν οι τακτικές ανάγκες: οι ναζιστές ήταν ξανά της μόδας, κι εμείς – από τους ελάχιστους που ασχολούνταν μαζί τους πριν το 2009 – βγάζαμε ένα περιοδικό που λεγόταν *antifa*. Άρα πώς θα ήταν μια ιστορική στήλη για αυτό το περιοδικό αν όχι μια ιστορία των φασιστών; Είμαστε περήφανοι και περήφανες για αυτή την πορεία σκέψης: το ζήτημα της ιστορίας του φασισμού δεν προέκυψε από κάποια θεωρητική ανάγκη· προέκυψε από τις ανάγκες της καθημερινής αντιφασιστικής δράσης του 2009. Χαιρόμαστε όταν ανακαλύπτουμε ότι, όπως όλα τα πράγματα, έτσι κι εμείς και οι ιδέες μας, είμαστε κοινωνικά και ιστορικά προϊόντα.

Από εκεί και πέρα όμως, το ζήτημα δούλεψε μόνο του. Δεν το ξέραμε, αλλά ο φασισμός και ο αντιφασισμός είναι η διαρκής κατάσταση των καπιταλιστικών

κοινωνιών, η «διαρκής έκτακτη ανάγκη» που πρέπει να ανακαλύψουμε εκ νέου παρά τις εργώδεις προσπάθειες των Τσουκαλάδων· είχαμε βρεθεί στη θέση που προέτασε ο Βάλτερ Μπένγιαμιν εβδομήντα χρόνια πριν, με τον μοναδικό τρόπο που γίνεται να φτάσει κανείς σε αυτή τη θέση, εδώ που τα λέμε με τον τρόπο που έφτασε και ο Μπένγιαμιν: όχι μέσω της ανάγνωσης του Μπένγιαμιν, αλλά μέσα από τις ανάγκες της καθημερινής αντιπαράθεσης με τους ναζιστές.

Φυσικά δεν αντιλαμβάνονταν όλοι έτσι το ζήτημα. Όπως ανακαλύψαμε στη δημόσια εκδήλωση με αφορμή την έκδοση του τόμου «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο», πολλοί από τους αναγνώστες μας αντιλαμβάνονταν τη δουλειά μας σαν δουλειά ιστοριοδίφη. Από τη σκοπιά τους, το σημαντικό των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο» ήταν ο κατάλογος των ονομάτων των φασιστών του μεσοπολέμου και ο κατάλογος των πεπραγμένων τους. Ο χάρτης του ελληνικού φασισμού που παραθέταμε στο τέλος γινόταν αντιληπτός ως κατάλογος.

Η δική μας σκοπιά ήταν εντελώς διαφορετική. Από αυτή τη σκοπιά εκείνο που είχε σημασία ήταν οι ιστορικές διαδικασίες και κυρίως οι γενικές θέσεις για την ελληνική ιστορία που ανακαλύπταμε αναζητώντας τους Έλληνες φασίστες του μεσοπολέμου. Όντως δηλαδή, κάποιες φορές ανακαλύψαμε άγνωστα «γεγονότα», όπως το πέσιμο των φασιστών και των μπάτσων στα γραφεία του Ριζοσπάστη το Φθινόπωρο του 1934.⁴ Εκείνο όμως που ανακαλύπταμε με πολύ μεγαλύτερη συχνότητα, εκείνο που διέθετε πολύ μεγαλύτερη πολιτική σημασία (και γι' αυτό ήταν πολύ πιο ενοχλητικό), ήταν νέες ερμηνείες για την ελληνική ιστορία του μεσοπολέμου. Στον κατάλογο των ανακαλύψεων αυτού του είδους περιλαμβάνονται:

Πρώτον, η αντίληψη που βλέπει τα χρόνια έπειτα από το 1922 ως περίοδο «εσωτερικής κατάκτησης»: το ελληνικό κράτος είχε διπλασιάσει τον πληθυσμό και την έκτασή του, αλλά οι «νέες χώρες» έπρεπε να κατακτηθούν εκ νέου. Ταυτόχρονα, η δημιουργία της εργατικής τάξης που ξανάρχιζε με καύσιμο του πρόσφυγες, διαμόρφωνε μια νέα άγνωστη ήπειρο στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας. Οι μηχανισμοί ασφαλείας του ελληνικού κράτους προσανατολίστηκαν ενάντια σε αυτή τη νέα άγνωστη ήπειρο και μάλιστα με όρους γνώσης εκτός από όρους καταστολής. Γι' αυτό στη δεκαετία του '20 βρίσκουμε την ανάδυση της ελληνικής «αστυνομίας πόλεων», την γέννηση των μυστικών υπηρεσιών και τη γέννηση του ελληνικού παρακράτους.⁵

Δεύτερον, η αντίληψη της συνέχειας του κράτους. Ο χάρτης του ελληνικού φασισμού με τον οποίο κλείναμε τον τόμο «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» δεν ήταν κατάλογος ονομάτων και οργανώσεων. Ποιος άλλωστε θυμάται τους καταλόγους ή δίνει δεκάρα τσακιστή για δαύτους; Αντίθετως ήταν ένας χάρτης που αποδείκνυε τη συνέχεια του ελληνικού κράτους. Εκεί που η αριστερή ιστοριογραφία έβλεπε την δικτατορία του Μεταξά ως τομή στην ιστορία του ελληνικού κράτους, εμείς ανακαλύψαμε ότι στην πραγματικότητα «η δεύτερη ελληνική δημοκρατία» μετατράπηκε σε δικτατορία του Μεταξά με τόσο ομαλό τρόπο που τα δύο καθεστώτα στελεχώνονταν εν πολλοίς από τα ίδια φυσικά πρόσωπα, «βενιζελικούς», «λαϊκούς» και μέλη φασιστικών οργανώσεων αντάμα.

Τρίτον, η αντίληψη της συνέχειας των κρατικών σκοπών και η αντίληψη της δικτατορίας του Μεταξά ως οργανωμένης προετοιμασίας για την συμμετοχή του ελληνικού κράτους στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αποδείξαμε ότι όλοι οι διοργανωτές πραξικοπημάτων της δεκαετίας του '30, από τον Βενιζέλο μέχρι τον Κουνδύλη και τον Μεταξά, είχαν υπ' όψη τους την έλευση του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και σχεδίαζαν αναλόγως. Αποδείξαμε ότι τα πραξικοπήματα ήταν μέρος των σχεδίων τους και μάλιστα όχι το περισσότερο σημαντικό.⁶ Ακόμη και αυτή η ανακάλυψη όμως, έχει λιγότερη σημασία από το γενικότερο συμπέρασμα που υπονοεί: το ελληνικό κράτος ζει και υφάινει την ιστορία του γύρω από τον πόλεμο – αυτά που παρουσιάζονται ως ζητήματα εσωτερικής ιστορίας ή «παρεκτροπές» είναι στην πραγματικότητα στρατηγικά σχέδια. Αυτά που παρουσιάζονται ως λυσσασμένες διαμάχες είναι στην πραγματικότητα εσωτερικές διευθετήσεις. Και φυσικά, όταν πρόκειται για «εξωτερικές περιπέτειες», η ομερτά είναι γενική.

Τέταρτον, η αντίληψη της πρωτοκαθεδρίας της ταξικής πάλης σε κάθε ιστορικό συμβάν και διαδικασία από αυτές που παρουσιάζονται ως τάχα «πέραν των τάξεων». Αυτή η ανακάλυψη ήταν σταδιακή, όπως σταδιακές ήταν και οι συνέπειές της στα λεγόμενά μας. Βρίσκουμε τις απαρχές της στην πραγμάτευση της ιστορίας της μεταξικής ΕΟΝ όπου αντί να αναζητήσουμε την γενική «καταπίεση της νεολαίας» αναζητήσαμε την άρνηση στην καταπίεση και την ταξική σύνθεση της ΕΟΝ.⁷ Την εφαρμόσαμε πιο συνειδητά αναζητώντας τις κοινωνικές τάξεις και τη σύγκρουσή τους όπως εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια του «Αλβανικού έπους».⁸ Ολοκληρώσαμε αναζητώντας την ταξική σύνθεση του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ και την ταξική σύνθεση των λιμοκτονούντων της Αθήνας το 1943-44.⁹

Στην πραγματικότητα όλες αυτές οι αντιλήψεις δεν είχαν και πολύ να κάνουν με την ιστορία. Είχαν και έχουν να κάνουν με την καθημερινή πολιτική των αυτόνομων αντιφασιστικών πυρήνων και συνελεύσεων σήμερα. Από το

2009 και μετά, μιλήσαμε και δράσαμε έχοντας υπ' όψη τα συμπεράσματα των «Σπουδών στο Γαλανόμαυρο». Αντιληφθήκαμε την άνοδο της Χρυσής Αυγής ως κρατικό σχέδιο και την πτώση της, όχι μόνο ως την τελευταία άξια λόγου κοινωνική προσφορά της αντεξουσίας (το εννοούμε), αλλά και ως μάχη στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους και παρακράτους όπως αυτά ορίστηκαν στα παραπάνω. Αντιληφθήκαμε την ανακάλυψη της ΑΟΖ και την «Στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου» όπως εξελίσσονται από το 2009 και μετά με βάση τα όσα συμπεράναμε από τις αντίστοιχες διαδικασίες του 1935. Αντιληφθήκαμε τη μανία με τα «αντιφασιστικά μέτωπα» – και εδώ που τα λέμε και με το ίδιο το ΕΑΜ – που αναζωπυρώθηκε από το 2012 και μετά, με βάση τα όσα συμπεράναμε από την ιστορία του ΕΑΜ.

Οι «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» ήταν ένα εγχείρημα κατανόησης και συνεπώς απομυθοποίησης, τα ερωτήματα του οποίου εξελίσσονταν ακολουθώντας σημερινές ανάγκες, με τα αποτελέσματα που όλοι γνωρίζουν και ειδικά οι σύντροφοι και συντρόφισσες που είναι οργανωμένοι και -ες σε αυτόνομους αντιφασιστικούς πυρήνες και συνελεύσεις στην Αθήνα και εκτός: *πάψαμε να νιώθουμε έκπληξη* – και αυτό είναι μεγάλο, πολύ μεγάλο επίτευγμα που πρέπει να πιστωθεί όχι στο «Γαλανόμαυρο», αλλά συνολικά στις οργανωτικές δομές του αυτόνομου αντιφασισμού και στους ανθρώπους που τις στηρίζουν. Παρόλ' αυτά, τον Μάιο του 2015 το «Γαλανόμαυρο» σταμάτησε. Παραμένει βέβαια παρόν σε όλα όσα λέμε και κάνουμε. Ακόμη και σε αυτό το τεύχος το χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε για το καλοκαιρινό πραξικόπημα στην Τουρκία. Και πάλι όμως το γεγονός της παύσης παραμένει. Σταματήσαμε και μας πήρε κάποιο χρόνο να καταλάβουμε γιατί.

4. Γιατί σταμάτησε το Γαλανόμαυρο

Όπως καταλάβαμε κάποια στιγμή με τα πολλά, το είδος της «ιστορίας» που απασχόλησε τις «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο», δεν είχε να κάνει με μια συνεκτική χρονολογικά αφήγηση. Βέβαια, η χρονολογική σειρά μάς βόλευε: Πρώτα η άφιξη των προσφύγων, μετά η δημιουργία του ελληνικού παρακράτους, μετά η δικτατορία του Μεταξά και πάει λέγοντας στο «έπος του '40» και στην κατοχή. Υπάρχει εδώ μια ομαλότητα βοηθητική στη γραφή και την κατάστρωση δομών και εννοτήτων. Στην πραγματικότητα όμως, εκείνο που έτρεφε τα λεγόμενά μας, εκείνο που τα έκανε επίκαιρα και συνεπώς πολιτικά χρήσιμα, δεν ήταν η προσήλωση στη χρονολογική σειρά των γεγονότων ή η προσήλωση στους φασίστες και τα πεπραγμένα τους: ήταν το ταίριασμα των ερωτημάτων που θέταμε εν τω μεταξύ με τις σημερινές ιστορικές εξελίξεις.

Είναι αλήθεια ότι αυτό το ταίριασμα είναι πολύ δύσκολη δουλειά. Η ανάγνωση απομνημονευμάτων αγωνιστών του ΕΑΜ σε αναζήτηση φράσεων που αναδεικνύουν ταξική θέση και ταξικά συμφέροντα, τροφοδότησε τα κείμενα «Τι ήταν και τι ήθελαν το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ», ταυτόχρονα όμως ήταν μια δουλειά που μας πήρε ένα ολόκληρο Καλοκαίρι. Οπότε ο φόρτος εργασίας δεν είναι αμελητέο ζήτημα.

Πολύ σημαντικότερο όμως είναι το κατά πόσο η περίοδος στην οποία μας έφερε η προσήλωση στη χρονολογική σειρά των γεγονότων είναι πρόσφορη για να τεθούν τα ερωτήματα που κρίνουμε πως πρέπει να απαντηθούν σήμερα. Όταν σταμάτησε, το «Γαλανόμαυρο» είχε φτάσει στα μέσα της κατοχής και λίγο πριν τη σύσταση των ταγμάτων ασφαλείας. Αναμφισβήτητα μπορούσαμε να βρούμε εδώ υλικό που να τροφοδοτεί τα ερωτήματα και τις απαντήσεις μας. Από την άλλη όμως, η κατοχή είναι η δυσκολότερα ερμηνεύσιμη περίοδος της ελληνικής ιστορίας. Όχι λόγω της περιπλοκότητας των γεγονότων, αλλά λόγω των τόνων μελανιού που έχει χυθεί πάνω τους και λόγω της πληθώρας των συμφερόντων που κατά καιρούς αναζήτησαν δικαίωση, απόκρυψη, επαλήθευση δια μέσου της. Το σύνολο της ελληνικής ιστοριογραφίας, δεκάδες χιλιάδες βιβλία, απομνημονεύματα και μαρτυρίες, είναι στην πραγματικότητα προσανατολισμένο στη δεκαετία του '40, ακόμη και όταν δεν το παραδέχεται – το απόσπασμα του Τσουκαλά που παραθέσαμε ως θεωρηθεί απόδειξη.

Οπότε ακόμη και αν για μία ακόμη φορά δεν το καταλαβαίναμε, το πρόβλημα που μας οδήγησε να σταματήσουμε το «Γαλανόμαυρο» δεν ήταν τόσο φόρτος εργασίας, όσο πολιτικής φύσεως. Το ερώτημα που είχαμε θέσει ήταν το ερώτημα περί της ταξικής σύνθεσης του ΕΑΜ, δηλαδή περί της ηγεσίας και της βάσης του «εργατικού κινήματος», ένα ερώτημα προφανώς χρήσιμο σήμερα, για τους λόγους που όλοι γνωρίζουμε και παραπάνω περιγράψαμε ως «από το Σύνταγμα στην κάλη». Αλλά η περίοδος που χρησιμοποιούσαμε για να απαντήσουμε το ερώτημα περί ηγεσίας και βάσης του εργατικού κινήματος, η δεκαετία του '40, ήταν η περίοδος κατά την οποία «η ηγεσία του εργατικού κινήματος», αυτό το παραμελημένο αλλά τόσο πολύτιμο κομμάτι της ελληνικής αστικής τάξης, έλαμψε με τον πιο εθνικά ωφέλιμο τρόπο, επιτέθηκε στην εργατική τάξη με την μεγαλύτερη ταξική αδιαλλαξία, τελικά νίκησε και έχασε ταυτόχρονα με τρόπο που παραμένουν ανεξιχνίαστοι. Όχι γιατί υπήρξαν ιδιαίτερως περίπλοκοι (που όντως υπήρξαν), αλλά γιατί αυτή ακριβώς η ηγεσία πέρασε τις επόμενες επτά δεκαετίες χρησιμοποιώντας την ιδεολογική της ηγεμονία και την κοινωνική θέση της για να συγκαλύψει τα πεπραγμένα της κατά την δεκαετία του '40.

Σταματήσαμε το Γαλανόμαυρο γιατί η απάντηση των ιστορικών ζητημάτων που θέτει η σημερινή εποχή στη δεκαετία του '40, έγινε πολύ βαριά για τις πλάτες μας. Θα συνεχίσουμε το Γαλανόμαυρο γιατί αυτά τα ίδια ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν ξεκινώντας με αναφορά σε άλλες ιστορικές περιόδους. Ελπίζουμε ότι αυτή η αναστροφή θα λειτουργήσει με τον τρόπο που λειτουργήσει έως τώρα. Θα μαθαίνουμε όλο και περισσότερα, θα κατανοούμε όλο και καλύτερα, θα ωριμάζουμε. Τελικά θα ξαναγυρίσουμε στη δεκαετία του '40 όταν νιώσουμε έτοιμοι. Ή όταν νομίσουμε ότι τα ζητήματα που θέτει το παρόν μπορεί να απαντηθούν μέσω αυτής της περιόδου. Κατά τα άλλα το ζήτημα που θα συνεχίσει να μας απασχολεί στα επόμενα είναι το ζήτημα της ηγεσίας και της βάσης του εργατικού κινήματος. Ελπίζουμε να έγινε αντιληπτό ότι αυτή η αλλαγή της περιόδου, στην πραγματικότητα σημαίνει ότι το «Γαλανόμαυρο», ως στόχοι, μέθοδοι και πολιτική λειτουργία παραμένει ακριβώς ως έχει. Και ελπίζουμε η υποστήριξη που απολαύσαμε ως τώρα να συνεχιστεί.

Το μεγάλο πατριωτικό έπος

Προπαγανδιστική φωτογραφία με χαρούμενους φαντάρους από το «έπος του '40». Η τέταρτη θέση του Γαλανόμαυρου ήταν ότι κανένα από τα επεισόδια της ελληνικής ιστορίας δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό δίχως την ταξική προσέγγιση. Αυτή η θέση αποδείχθηκε πρώτα αναζητώντας την ταξική σύνθεση της ΕΟΝ, έπειτα του ελληνικού στρατού που «έχτισε το έπος του '40» και τελικά του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ.

Σημειώσεις

1. «Η Πείνα στην Αθήνα, μέρος Β': Ταξικά Προσδιορισμένες Όψεις της Καθημερινότητας», *Antifa* #46, 5/2015.
2. Η θέση VIII όπως παρατίθεται στο Michael Lowy, *Walter Benjamin: Προμήνυμα Κινδύνου - Μια Ανάγνωση των Θέσεων «για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας*, Πλέθρον, 2004, σελ. 106, όπου βρίσκουμε την αξιοπρεπέστερη ελληνική μετάφραση. Ο τονισμός στο πρωτότυπο.
3. Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή: Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, Θεμέλιο, 2006, (Α' Έκδοση 1979), σελ. 576.
4. «Δυο Μήνες του '34: Πώς οι Ελληνικές Φασιστικές Οργανώσεις Κανόνισαν Συνέδριο και Πώς Τελικά Βρήκαν Καλύτερα Πράγματα να Κάνουν», *Antifa* #19, 11/2010.
5. «Ο Χαφίης ως Καινοτομία: Οι Μυστικές Υπηρεσίες και η Γέννηση του Ελληνικού Παρακράτους», *Antifa* #14-15, 2/2010.
6. «Ο Δρόμος προς την Φασιστική Δικτατορία ως Τμήμα του Δρόμου προς τον Πόλεμο, 1933-36», *Antifa* #24, 6/2011.
7. «ΕΟΝ: Καταναγκασμός και Ταξική Πάλη στην κατ' Εξοχήν Φασιστική Οργάνωση του Μεσοπολέμου», *Antifa* #27-28, 12/2011.
8. «28 Οκτωβρίου του 1940: Ορισμένες από τις Πίσω Σελίδες του Μεγάλου Πατριωτικού Έπους», *Antifa* #33-34-35, 3/2013.
9. Για την ταξική σύνθεση του ΕΑΜ: «Τι Ήταν και τι Ήθελαν το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ (έλα ντε!)», *Antifa* #43-44, 12/2014. Για τους λιμοκτονούντες: «Η Πείνα στην Αθήνα: Ταξικά Προσδιορισμένες Όψεις της Καθημερινότητας», *Antifa* #45-46, 5/2015.